

Visserweg, de hockey-velden en het huis Nellenstein. Dit voorstel heeft zijn contra's maar het is volgens het bezwaarschrift minder ingrijpend zowel op landschappelijk als sociaal-economisch terrein (werkgelegenheid).

Het tweede voorstel betreft het bosgebied tussen de Maarnse Grindweg en de al bestaande bebouwing, te beginnen bij de hoek Kapelweg-Maarnse Grindweg naar het oosten, tot 150-200 meter ten westen van de Knorrebuurt. Binnen deze maten is ruimte voor 115 woningen en er worden geen landschappelijk fraaie stukken geofferd. Alleen produktiebos zal voor

de bijl moeten gaan. Dit voorstel heeft de voorkeur van de bewoners van de Vinkenbuurt.

Het bezwaarschrift van de Vinkenbuurt dateert al van het afgelopen najaar. Maar middels de kalender 1978 willen zij er velen dagelijks aan herinneren, dat de Vinkenbuurt gevaar loopt te verdwijnen onder de bulldozers en egalisators die een nieuwbouw voorbereiden.

Na de zomer komt het plan in een fase dat beslissingen genomen gaan worden.

Belangstellenden kunnen nog in het bezit komen van een kalender door contact op te nemen met de heer R. J. Doeksen te Maarn, tel. (03432) 23 22. C. S.

Het kraken van Japanse noten

Een beschouwing rond Ginkgo biloba

Wanneer men vandaag de dag een nieuwe wijk of een gerenoveerd stadsdeel van groen voorziet, doet men dat grofweg op twee manieren.

De eerste mogelijkheid - de laatste decennia tot in den treure benut - bestaat in het planten van een standaardassortiment sterke bomen en heesters die, dicht opeengeplant, snel een compacte massa vormen, waar wieden niet nodig is. Het geheel vergt een minimum aan onderhoud. Om nog enige afwisseling in het beeld te bewerkstelligen en om te verduidelijken dat het hier gaat om een „plantsoen“ wordt er een effen groen grasveld naast geprojecteerd, waar als er geld voor was, in het voorjaar nog enige narcissen of krokussen staan te wachten tot ze platgetrapt of ondergekakt worden.

Aan deze vorm van groenvoorziening komt vaak geen enkele inheemse plant te pas. De populieren zijn Canadees, de berberissen Aziatisch en de meerderheid der soorten is zelfs het resultaat van het naarstig zoeken der kwekers naar vormen die nog sterker zijn, méér bessen hebben of nog feller van kleur zijn.

Voor ik nu mensen tegen de haren in ga strijken: op zichzelf heb ik tegen het planten van niet-inheemse of kunstmatig verkregen soorten geen bezwaar. Het is niet meer dan logisch dat men bij het planten van een stuk openbaar groen planten gebruikt die een aardig voorkomen combineren met een zekere weerstand. Zo'n beplanting moet een stootje kunnen hebben. Waar ik wél bezwaar tegen heb is het klakkeloos planten van steeds maar weer dezelfde ligusterheggen en vuurdoornranden met het obligate richelthe narcissen in het voorjaar, of de onbepaald bloeiende, blaartrekkende rode salvia's in het perk; al zie ik in dat dit „industruweel“ beter is dan niets.

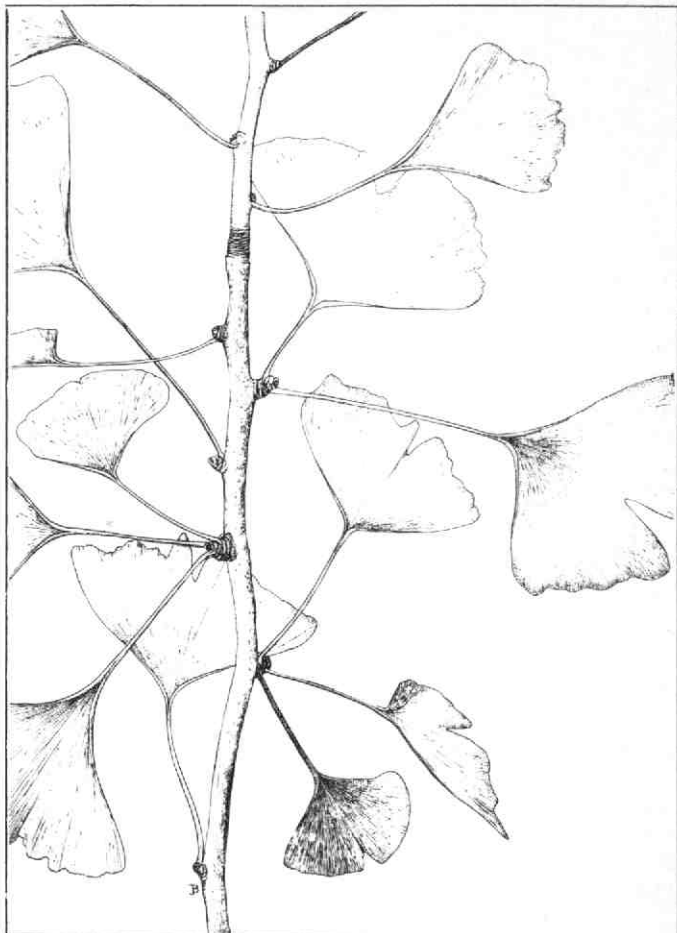
De andere, zeg maar gerust alternatieve, mogelijkheid staat met de vorige in schril contrast. Met het langzaam maar zeker dieper wortelende milieubewustzijn

zien we ook de visie op straat-, wijk- en parkbeplanting veranderen. Men experimenteert met heemparken, plant bij voorkeur inlandse houtsoorten. De knotwilg en de leilinde staan sterk in de belangstelling. Hoogstamvruchtboomen in oude, lekkere rassen als bellefleur en sterappel, jaren in de vergetelheid gedrukt omdat ze nèt even gevoeliger waren dan nieuwe cultuurvariëteiten, ze zijn allemaal weer te krijgen. Het valt te verwachten dat deze trend, gelijke tred houdend met het donkerbruin verlangen naar grootmoeders bedstee en weckpotten, voorlopig door zal zetten. En zoals bij alle trends, geeft dat aanleiding tot eenzijdige benaderingen.

Voor veel milieubewuste lieden is „cultivar“, een samentrekking van „cultuurvariëteit“, een vies woord. Bij hun pogingen om het milieu op verantwoorde wijze te beheren, waarbij men als uitgangspunt het cultuurlandschap neemt zoals dat tot voor enkele decennia algemeen voorkwam, weren zij gekweekte vormen en preferen zij de aanplant van inheemse gewassen. Het is interessant dat diezelfde lieden bij de restauratie van oude buitens juist er van uit gaan dat ook de toenmaals aanwezige exoten en rariteiten op botanisch gebied weer aangeplant moeten worden om een zo authentiek mogelijk geheel te verkrijgen. De situatie zoals die vroeger was, geeft kennelijk de doorslag bij de keus van het plantmateriaal.

Wanneer ik nu mijn blik richt op het openbare groen van de Utrechtse binnenstad en haar omgeving, dan zie ik dat met name langs de singels en grachten een keur aan bijzondere bomen aanwezig is. Hieronder bevinden zich vele exoten. Gedeelten van de wallen, zoals de Sterrenwacht en Huis Lievendaal op het Lepelenburg, hebben door de glooiende gazons en de vele oude bomen een uitgesproken parkachtig karakter. En dan is er natuurlijk het Wilhelminapark met

Tak van een *Ginkgo biloba*

omgeving. Heel bewust heeft men hier in vroeger tijden een mengelmoes van in- en uitheemse bomen en struiken geplant, met geen ander doel dan het scheppen van een esthetisch verantwoord geheel, iets dat naar mijn mening uitstekend is gelukt.

Een boom die verspreid in dit soort aanplant voorkomt, is de *Ginkgo* of *Japane notenboom*. De stad Utrecht bezit van deze boomsoort enige zeer oude exemplaren. Op deze ginkgo, de aanleiding van m'n betoog, zal ik hier even nader ingaan.

Allereerst het uiterlijk. Als ik de ginkgo probeer te beschrijven voor iemand die over een fragmentarische bomenkennis beschikt, wordt het ongeveer zoiets. In de zomer lijkt hij een beetje op een populier, alleen is het takkensilhouet grover en onregelmatiger. In de herfst kleurt hij botergeel, waarna de bladeren afvallen. In de winter is het net een fors uitgevallen larix, met allemaal stompe, korte takjes die, in alle richtingen uitstaand, op de lange takken ingeplant zijn. Dit patroon is zo karakteristiek, dat je in de winter een ginkgo al van verre kunt herkennen. Wanneer we de boom wat nader beschouwen, valt de unieke blad-

vorm op. Geen andere boom heeft blad dat hierop lijkt. Merkwaardig zijn de parallel lopende ragfijne nerven, die herhaaldelijk in tweeën splitsen. Op de tekening is ook goed te zien dat de vorm van het blad nogal varieert. Het is matgroen van kleur en leerachtig. In het voorjaar bloeien de mannelijke bomen met kleine, onopvallende katjes; de vrouwelijke exemplaren met nog onaanzienlijker, groene bloempjes, waaruit zich in de loop van de zomer zaden ontwikkelen die een vlezig geelachtige buitenlaag hebben. Ze lijken wat op kleine pruimen met een harde, gladde pit. Een dergelijke combinatie van kenmerken bezit geen andere hedendaagse plant en de wetenschap is dan ook tot de slotsom gekomen dat de ginkgo geheel apart staat. Hij kan beschouwd worden als de enige overgebleven soort uit een uitgestorven plantenfamilie. Verdere botanische bijzonderheden zijn te vinden in de talloze bomenboeken die de laatste jaren verschenen zijn.

Over de naam van de boom het volgende. Het woord „Ginkgo” is van Japanse oorsprong, en zou eigenlijk „ginkyo” gespeld moeten worden. Het betekent „zil-verabrikoos”. Over de verwikkelingen rond deze naam

vinden we uitgebreide informatie in een artikel van A. A. Pulle, vroeger hoogleraar aan de Utrechtse Universiteit, getiteld *Over de ginkgo alias ginkyo*, (verschenen in het 15e jaarboek der Nederlandse Dendrologische Vereniging, 1943).

De belangrijkste ginkgo's die in Utrecht te zien zijn zal ik nu de revue laten passeren.

We beginnen in de Hortus Botanicus aan de Nieuwe Gracht. Meer dan tweehonderd jaar geleden werden hier twee exemplaren geplant, die er nog steeds staan. Daarmee behoren ze tot de oudste van Europa, reden dus om ze in ere te houden.

Beide bomen zijn zeer fraai ontwikkeld en het valt te betreuren dat de omgeving waarin ze staan, - een stuk Utrechtse historie van internationale betekenis, de Utrechtse Hortus - zo deerlijk is gehavend. Deze tuin, een van de weinige rustige plekken in dit deel van de stad verdiende een waardiger behandeling. Er zijn plannen om er een aantal parkeerplaatsen te maken, wat ongetwijfeld betekend dat er weer het nodige voor de bijl gaat. En dat terwijl met weinig moeite van deze tuin een groenoase te maken is met de eeuwenoude ginkgo's als cultuurmonumenten.

De andere ginkgo's die ik bij het rondfietsen opgemerkt heb, hebben ook al een redelijke staat van wasdom bereikt. Een heel opvallende staat in het grasveld in het Oorsprongpark, voor het witte gebouw. Hij komt daar schitterend tot zijn recht en als ik van de Maliebaan naar de Biltstraat ga, valt hij me steeds weer op. Aan de andere kant van de spoorlijn staat ook een knots van een boom, minstens even groot en indrukwekkend als de vorige, maar moeilijker te ontdekken tussen de andere bomen.

In een tuin van een huis op Oudwijck, recht tegenover het Rosarium, staat ook zo'n verstopte ginkgo, waarvan je eigenlijk alleen de spitse top goed kunt zien. Verder nog een exemplaar in de tuin van het Microbiologisch Laboratorium aan de Catharijnesingel, een in de tuin van Achter Klarenburg, en een in de tuin van het Militair Hospitaal aan de Springweg, achter de muur van de Walsteeg¹). Een boom die moeilijker te zien is, staat op het binnenterrein tussen de Zuilenstraat en de ABC-straat. Tenslotte zijn in het Wilhelminapark enkele jonge boompjes gezet, die hopelijk ongestoord uitgroeien. Ongetwijfeld zijn er meer bomen, maar dit zijn de meest opvallende.

Wanneer we de positie van de ginkgo in de straatwijk- en parkbeplanting van Utrecht bekijken, dan vallen de volgende punten op:

- ginkgo is geen algemene verschijning
- er zijn bijna geen jonge ginkgo's
- ginkgo's staan altijd solitair

Daartegenover staan de volgende gegevens:

- ginkgo is een opvallend mooie boom
- hij staat te boek als onverwoestbaar, resistent tegen ziektes en luchtverontreiniging
- hoewel hier niet inheems, gedijt de ginkgo in ons klimaat uitstekend.

De vraag dringt zich op; waarom wordt de ginkgo zo weinig toegepast? Misschien ligt het aan het volgende. Aan jonge bomen kan men niet zien of ze mannelijk dan wel vrouwelijk zijn. Vrouwelijke exemplaren zijn minder gewenst, want wanneer ze op latere leeftijd vrucht gaan dragen, veroorzaken ze ongemak. De rijpe vruchten ruiken onaangenaam naar boterzuur en, in menigte afgevallen, kunnen ze het trottoir in een glibberige smeerbeel herscheppen. Kennelijk tilt men in Italië minder zwaar aan dit probleem, want ik heb ooit eens in Merano een laan vol met vruchtdragende ginkgo's bewonderd. Waarschijnlijk is dit niet de enige reden dat de ginkgo zo weinig gezien wordt; er zijn boomsoorten waaraan ernstiger nadelen verbonden zijn, die desondanks veelvuldig worden aangeplant. De lindes langs de Maliebaan hebben 's zomers dikwijls zo te lijden van aantasting door bladluizen, dat het wegdek bij de bomen bedekt wordt met een zwarte glibberige schimmellaag, die toevallig ook onaangenaam naar boterzuur reikt. Dat komt omdat de luizen een regen van suikerhoudende vloeistof laten vallen. Populieren veroorzaken als ze vrucht dragen vaak irritatie van de slijmvliezen door hun rondvliegend zaadpluis. Iepen worden vroeger of later door de niet te bestrijden iepziekte aangetast. Feitelijk is het verwonderlijk dat een zo sterke boom als de ginkgo niet ingelijfd is bij het „industrieweel" waarvan ik zoeven sprak.

Zelf heb ik de indruk dat het al of niet geplant worden van zeldzame of merkwuurde bomen in het algemeen en van de ginkgo in het bijzonder vooral afhankelijk is van particuliere initiatieven van enkelingen, werkzaam bij de betrokken instanties. Dat de invloed van deze mensen dikwijls heel gering is geweest tonen ons de eindeloze, eentonige groenstroken, die door heel Nederland de eenvormigheid der nieuwbouwwijken onderstrepen. En nu ben ik terug bij het begin van dit betoog. Ik hoop dat de nieuwe inzichten, het alternatief plantsoen, de heemparkgedachte, niet ontaarden in het slechts kopiëren van vroegere situaties omdat die het meest „authentiek" zouden zijn. Want wanneer we ons bij deze zaken uitsluitend op het verleden richten, is de kans groot dat we op een dood spoor geraken.

Met enkele voorbeelden wil ik dit nog toelichten. Wanneer men vroeger de lindes voor het huis in een bepaalde, hoogst onnatuurlijke vorm dwong door leiden en snoeien, dan deed men dat om een zonwering te creëren. Als wij datzelfde nu doen, gaat het ons niet meer om deze functie van de leilinde, - tenslotte is luxaflex of een markies een eenvoudiger en doelmatiger oplossing - maar om het decoratieve, karakteristieke effect van de leilinde.

Iets dergelijks geldt voor de knotwilg. Ontstaan uit de behoefte om over lange, rechte twijgen te beschikken, is de knotwilg nu het visitekaartje van „mooi polderlandschap", heeft dus een sfeerbepalende functie gekregen. Op zichzelf is dit allerminst verwerpelijk, maar wat ik nog te weinig zie is een nieuw gebruik van deze

bomen, een toepassing die is aangepast aan de huidige vorm van stedenbouw. Waarom moeten knotwilgen persé in de wei? Ik stel me voor een plantsoentje bezet met wilgen, die expres op verschillende hoogten geknot worden, bijvoorbeeld door de omwonenden. Dit kunnen toch nooit van de katjes afbliven.

Een derde voorbeeld: al jaren verbaas ik me erover dat men de blinde zijwanden van flats zo zelden laat volgroeien met klimop of wilde wingerd. En laten ze nou niet aankomen met het verhaaltje dat het beton van tegenwoordig slechts met dynamiet klein te krijgen is. En langs de voetpaden rond die flats winddichte taxushagen, zodat je niet meteen tegen het asfalt slaat als je de lift uitkomt. . .

Ik stel voor het hele klaverblad Oudenrijn vol te zetten met ginkgo's. Ze zouden het er uitstekend doen. Bij de grote brand van Tokyo in 1923 sneuvelden veel oude bomen, maar menige ginkgo bleef gespaard. Ik hoop niet dat de ginkgo verdwijnt uit de catalogus van de plantsoenendienst. Hij kan een verfrissend effect hebben op ons vermoeide milieu.

Bilthoven

Jaap Brinkman

1) Deze boom werd geplant door de heer E. Kraft, chef van het Militair Hospitaal, waarschijnlijk in 1903. Hij plantte ook een ginkgo in de achtertuin van zijn woonhuis Emalaan 5 en in de tuin van het huis Schuyfkerke in Waardenburg (Geld.). (Mededeling van dr. P. Kylstra).

De Utrechtsche Courant en de volksgezondheid omstreeks 1800

In het *Maandblad Oud-Utrecht* van oktober 1977 stond in mijn verhaal over advertenties en adverteerders het woord *kwakzalvers* en ik wees op de zekerheid waarmee dezen genezing beloofden. Van kwalen nota bene waar de officiële geneeskundige met de handen in het haar bij stond. Geen wonder overigens, want vooral de chirurgijns hadden maar een geringe opleiding en de medische wetenschap was niet erg ver ontwikkeld. Het opvallendste verschil tussen de drankjes en ingrepen van een „echte” en een kwakzalver was misschien wel, dat die laatste er elke twijfel aan genezing mee wegnam en verving door geloof in genezing. De charlatan buitte de angst, de onwetendheid, de goedgelovigheid en het bijgeloof van vooral de niet geschoolden handig uit, tot heil van zijn eigen portemonnaie. Zoals trouwens nog steeds gebeurt: haarlemmerolie, drankjes tegen allerlei impotenties of voor het ontwikkelen van mooie boezems en vormen, smeerseltjes tegen puisten en zweetvoeten, rimpels en vervetting, aardstralenkastjes, armbanden met een geheimzinnige werking en wat al niet worden nog steeds voor duur geld gekocht; ondanks alle waarschuwingen. Wat zullen de mensen omstreeks 1800 gemakkelijk in de mooie praatjes zijn getuind die werden onderstrept met prachtig klinkende brieven van buitenlandse grootheden die zo blij waren, dat zij door de wonderdokter waren genezen. En dan kochten de tobberds het wondermiddel dat snel, feilloos en meestal zonder dat er nare messen en tangen aan te pas kwamen, zou werken. Als ze geluk hadden, werden ze er niet zieker van en hielp de sfeer van geheimzinnigheid bij de genezing van de onbekende ziekte.

Als huismiddeltjes niet hielpen (zoals het eten van levende luizen tegen geelzucht; liefst op een beschuit,

dan hoorde je het knappen niet, en met een beetje jam tegen (of voor) de smaak), dan zijn er denk ik heel wat mensen eerst naar de kwakzalver gegaan; pas als het (te) laat was naar de echte dokter. Maar laten we

UTRECHTSCH
Woensdag

PUBLICATIE

Burgemeesters der stad Utrecht, door de Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toezigt in overweging gegeven zende, om, ter voorkoming van ongezetheiden, gesproken door het gebruik van gekookte GARNALEN, den in-voer van dezelve te beletten; hebben, na de beschrijving over de koking van die Visch te hebben aangezien, allernoodzakelijkst geoordeeld, bij deze te verbieden, dat geene gekookte Garnalen sibir zullen mogen aangebragt, welmin worden verkocht, op poens van telken reize, hiergeen gehandeld wordende, te zullen vervallen in een boete van Drie Gulden, waarvan de ene helfte door den Aanbrenger zal genoten, en de andere, onder de Armen van de oederfcheidsne Gezindheden binnen deze stad worden verdeeld; op dat zizoo, het schadelijk gebruik van diergelijke Garnalen worden geweerd, en niemand blootgesteld aan de soo letoge gevolgen, welke daarnit zouden kunnen voortkomen.

En op, dat zulke tot een ieders kennisse come, en niemand hiervan eenige onwetendheid zonde kunnen voorwenden, zal deze worden afgekondigd, gedrukt en aangeplakt daar dit te doen gebruikelijk is.

Gedrukt te Utrecht den goften Julij 1819, en gepubliceerd op den aden Augustus daarsa volgende.

Burgemeesters voornoemd
G O B I U S, vt.
Ter Ordonnantie van dezelve
P. DE ROOCK.

Uit de *Utrechtsche Courant*, woensdag 4 augustus 1819